

PRIHVAT II. VATIKANSKOG KONCILU U HRVATSKOJ (I)
Fragmenti za buduće cjelovitije prouke

Bonaventura Duda, Zagreb

Odmah se želim sporazumjeti sa slušateljstvom, odnosno s čitateljstvom.* Prihvaćajući da progovorim o zadanoj temi na prigodnom jednodnevnom simpoziju *Crkve u svijetu* - koja zajedno sa završetkom Koncila, prije 30 godina, slavi i svoj početak - unaprijed sam upozorio one koji su me pozvali: tema me premašuje. Ona bi po sebi zahtijevala mnoge i raznolike prethodne prouke, prije negoli bi se teolog smio prihvatiti neke tipično teološke ocjene. Svakako bi to zahtijevalo i doprinos socioloških ispitivanja i procjena, ali je njihov rad s jedne strane skuplji, a dugotrajniji, a s druge strane možda još nismo u Crkvi prevladali nepovjerenje u njih. A opet, kolegijalnost, a nadasve ljubav i poštovanje prema Koncilu, a dakako i prema *Crkvi u svijetu*, ponukala me da se zadaće kako-tako prihvatim.

Nakon ove isprike usuđujem se, dakako samo fragmentarno i ne uvijek jednakomjerno, prići svojoj temi. Neka to bude više kao pomoć onomu na što će morati misliti budući proučavatelji i ocjenitelji kada se toga posla svestrano, cjelovito i posve dokumentirano prihvate. To bi bila prava služba ne samo suvremenoj povijesti Crkve u Hrvata nego i većem posvješćenju njezinih zadaća u sadašnjem i skorašnjem času.

Uostalom, ispit o tom gdje smo i dokle smo dospjeli u provedbi Koncila naređuje nam sam Sveti Otac u najavi Trećega Isusova milenija, u apostolskom pismu *Nadolaskom trećega tisućljeća* (br. 19-20). Pošto je u najkraćim crtama sažeo djelo Koncila, završava da

* Ovaj tekst je djelomice prošireno predavanje što ga je autor održao na teološkom simpoziju u Splitu 25. listopada 1995, u povodu 30 godina završetka Drugoga vatikanskoga sabora.

se "najbolja priprema" za sam jubilej "neće moći izraziti osim u obnovljenu zalaganju za što vjerniju primjenu" koncilskog nauka. Stoga su prihvat i primjena Koncila temeljne točke velikog ispita savjesti na koje pozivlje svakoga Kristova vjernika i cijelu Crkvu. Po njemu, taj prihvat još uvijek zahtijeva "dodatni napor" (br. 36). Na to se ponovno navraća i u svojoj osebujnoj knjizi *Prijeći prag nade* kojom je stupio u razgovor s najširim čitateljstvom, u poglavljima posvećenima Koncilu (hrvatsko izdanje, str. 170-184). Koncil je za Papu bio "veliko iskustvo Crkve", "seminar Duha Svetoga" (str. 172). Njime je počela nova evangelizacija (str. 173). Njime je također otpočeo novi stil Crkve, u najširem smislu ekumenski, po čemu će Koncil "još dugo vremena biti izazov za sve Crkve i zadaća za svakoga" (str. 177). Kao osobitu novost Koncila Papa ističe i sinodalnu metodu koja je "jedan način da se izraze odgovornosti svakoga prema Crkvi" (str. 178). Pažljivo treba pročitati i one dvije stranice na kojima on zamjećuje osobite koncilске prinove i na ploči svijeta (str. 173-184). U svakom slučaju vrlo su značajne njegove riječi: "Svaki službenik Evanđelja trebao bi zahvaliti Duhu Svetomu za dar Koncila i uvijek bi se trebao osjećati njegovim dužnikom. Da bi se taj dug otplatilo, trebat će još mnogo godina i mnogo naraštaja" (str. 179).

I.

Prije nego pridem samoj, makar i fragmentarnoj obradi prihvata Koncila u Hrvatskoj, želim istaći nekoliko - za me - važnih metodoloških napomena koje mogu poslužiti i budućim, temeljitijim istraživanjima.

KONCIL S VELIKIM SLOVOM

Uočio sam nešto zanimljivo. Još uvijek, kada kažemo "koncil", bez daljnjega, mislimo na II. vatikanski koncil, pišući samu riječ velikim slovom. Ima u tom i podsvijesti, ali ona očituje da s Koncilom još nismo gotovi, da on zapravo još uvijek - u provedbi - traje, da je još uvijek izazovan, zadan. To je uostalom potvrdio i sam Papa u netom navedenim tekstovima. Koncil kao "seminar Duha Svetoga" ostaje nam i dalje zadaćom.

DOSADAŠNJE PROUKE

Valjalo bi uzeti u obzir sve što se u vezi s prihvatom Koncila u nas dosad pisalo, u ovih 35 godina od početka i 30 godina od zaključenja Koncila. Navest ću samo ono što mi je neposrednije poznato. Nešto ću i poslije dodati, govoreći o pojedinim područjima i ustanovama. Za cijelo prvo desetljeće i dobar dio drugoga važni su članci što ih je

povremeno pisao naš izraziti koncilski teolog Tomislav Šagi-Bunić, a poslije ih je skupio u svojoj knjizi *Vrijeme suodgovornosti*, osobito pod naslovom preuzetim od pape Pavla VI. "*Spriječiti da učenje Koncila ne ode u arhive*" (sv. I, Zagreb 1981, str. 3-226). O 10. obljetnici početka Koncila spominjem svoj člančić *Da li je proroštvo pape Ivana bilo za naše vrijeme* (*Glas Koncila*, 1982, 20, 4-5; usp. moju knjigu *Koncilске teme*, Zagreb 1992, str. 36-39). O 15. obljetnici završetka Koncila *Svesci* 37 (1980, str. 2-3) prenose važan članak Karla Rahnera *Neprolazno značenje Drugog vatikanskog koncila*, što će poslije u novom prijevodu prenijeti *Obnovljeni život* (1985, 3, str. 318-328). O 20. obljetnici početka Koncila zagrebački su bogoslovi, potaknuti od tadanjega rektora dr. Ivana Goluba, u povremenoj Bogoslovskoj tribini organizirali osam predavanja u kojima su se na Koncil osvrnuli: zagrebački nadbiskup Franjo Kuharić, Tomislav Šagi-Bunić, Ivan Kurtović, Bonaventura Duda, Živko Kustić, Josip Turčinović, Tomislav Ivančić, Ivan Golub. O tom svjedoči knjiga *Jeke jednog Koncila* (Zagreb 1984). Pokoncilska razmišljanja donio je i prijašnji njihov zbornik *Mi, Crkva i drugo* (Zagreb 1971).

O 20. obljetnici završetka Koncila *Crkva u svijetu* upriličuje u prosincu 1985. simpozij čiji su akti u 2. broju 1986. Tu se nalazi temeljna studija Mate Zovkića *Ostvarenje Koncila u našoj Crkvi*, koja ostaje još uvijek mjerodavna za daljnje prouke. Važna je i prosudba što je u svojoj studiji *Suvremena teološka kretanja i njihova prisutnost u našoj Crkvi* donosi Živan Bezić: "Koncil je zaista stigao u naše strane. Mi smo ga primili i prihvatili (...) Može se kazati da je golema većina hrvatskih katolika dočekala posljednji sabor lojalno i spokojno" (str. 172). On u svoj članak (str. 173) ugrađuje i prosudbu naših biskupa, prema *Glasi Koncila* (1985, 44, str. 6): "Biskupi su potvrdili svoje duboko uvjerenje o epohalnom značenju nauke i odluka posljednjeg Koncila koje ne zastarijevaju nego i 20 godina nakon Koncila predstavljaju izvor za istinsku crkvenu obnovu koja će se ostvarivati kroz dulju budućnost. Oni su uočili pozitivne plodove koncilске obnove za naš crkveni život; s druge strane izrazili su svoje žaljenje zbog nedostatnog proučavanja koncilskih dokumenata u njihovu izvornom nepatvorenom bogatstvu. Koncil ostaje trajan poziv na pravu obnovu Crkve. Biskupi smatraju da se neki neredi koji su se prigodice javljali nakon Koncila ne smiju nikako pripisati Koncilu, nego nepoznavanju Koncila ili krivom tumačenju saborskih usmjerenja. Koncilski dokumenti predstavljaju djelo Duha Svetoga i pouzdan su putokaz kršćanima danas i u budućnosti."

Polazeći od toga navoda, potražio sam u arhivu Biskupskih konferencija cijeli službeni izvještaj naših biskupa, pripremljen za Biskupsku sinodu 1985. Koliko god je kratak, bio sam ugodno iznenađen njegovom pozitivnom intonacijom. Ipak, ako se pažljivije pročita, ima u njemu i kritičkih napomena. Prisutan je i određeni "mea culpa" s

obzirom na nepoznavanje Koncila u nas. Biskupi doduše spominju i "neke nered", ne vele "u nas", ali dodaju da su se dogodili nakon Koncila, ali ne zbog Koncila, što stoji i u aktima naredne Biskupske sinode 1985. (niz *Dokumenti*, br. 78, KS, Zagreb 1986, str. 7). No za me je vrlo važno da naši biskupi ni najmanje ne smatraju da je Koncil u nas proveden. On se provodi i ostaje i dalje "izvor za istinsku crkvenu obnovu", i to takvu "koja će se ostvarivati kroz dulju budućnost". I ne govore samo o nauci i odlukama Koncila nego naglasuju i "koncilska usmjerenja" itd. Hermeneutski je značajna i završnica Zovkićeva članka, podcrtavam te značajnosti: "Svoju *relativnu uklopljenost* u katoličke tokove posaborske obnove zahvaljujemo *katoličkoj poslušnosti* (...) Da je bilo dano na odlučivanje našim biskupima i teolozima, *ne znam kad bismo došli do saborskog poimanja* Crkve kao zajednice Božjega naroda, do saborskoga poimanja ekumenizma, vjerske slobode i ateizma. *Katoličko zajedništvo s općom Crkvom* pomoglo nam je *da se otvorimo jedni drugima* i prema onima izvan naše zajednice. U budućnosti će - *za dugoročno ostvarivanje* saborske obnove biti potrebno sačuvati ovo *zajedništvo* ne samo u *administrativnom* nego i u duhovno-teološkom pogledu. *Trebali bismo više živjeti i djelovati saborski* ovdje gdje jesmo, ne čekajući neka bolja i normalna vremena." Dakle, uz globalno pozitivne procjene prihvata Koncila u nas među recima čitamo i kritičke opaske, a osobito isticanje da prihvati i prihvaćanje Koncila nisu završeni prije 20 godina, pa očito ni sada, nakon 30 godina.

Na 25. obljetnicu završetka Koncila, koliko znadem, osvrnuo se samo T. Šagi-Bunić na simpoziju *Obred i Duh* koji je upriličio Hrvatski liturgijski institut u Zadru u studenom 1990. predavanjem *Pojava (fenomen) Koncila danas u razmaku četvrt stoljeća* (SB 1990, 4, str. 394-401). On i o 30. obljetnici početka Koncila u Kani (1992, 10, str. 10-11) razmišlja u članku *Trideset godina poslije Koncila*. Na tu se obljetnicu odnosi i moj razgovor na radiju Velika Gorica s Katicom Knezović *Koncil je najuzbudljivije vrijeme moga života*, objelodanjen u knjizi intervjuja *Krist i naši svagdani* (Zagreb 1996, str. 123-138). Spomenuti Šagi-Bunićev članak zajedno s onim Rahnerovim, malo prije spomenutim djeluje ispitno: sugerira po čemu bismo mogli prosuditi koliko je i je li Koncil u nas, dubinski, u provođenju ili u zastoju. A evo, sada o 30. obljetnici završetka Koncila i svojoj 30. godišnjici postojanja *Crkva u svijetu* opet je organizirala jubilarni simpozij u listopadu 1995. Akti toga simpozija već su objelodanjeni u 1. broju o. g., na žalost s mojim zakašnjenejm. I *Glas Koncila* poveo je u prosincu o tom događaju svoj okrugli stol (1995, br. 48-49) poslije objelodanjen u knjižici *Koncil je nezaobilazan* (priredio Ivan Miklenić, glavni urednik).¹

¹ Dakako, valjalo bi dobro odvagati što je, osobito na doktrinalnom području, posvećivanju i prihvatu Koncila u nas pridonio naš vjerski tisak, osobito

Kad je riječ o prihvatu i odrazu Koncila u nas, treba proučiti i na kakav je odjek Koncil naišao u našoj široj društvenoj i političkoj javnosti, i u svom početku i u daljnjem svom događanju. U to se uklapa i Protokol između Svete Stolice i FNR Jugoslavije, što svakako spada u novo koncilsko i pokoncilsko ozračje, iskreno bar s jedne strane, sa strane Svete Stolice. Upućujem na dvije knjige Vjekoslava Cvrle, nekoć poslanika bivše Jugoslavije kod Svete Stolice: *Vatikan u suvremenom svijetu* (Zagreb 1980) te *Pokoncilski Vatikan u međunarodnim odnosima* (Zagreb 1992). Treba pretražiti i izdanja Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu; tu se nađe više tema koje se dotiču Koncila i njegovih odraza u nas. A o 20. obljetnici završetka Koncila Marksistički centar u Splitu upriličio je okrugli stol pod naslovom *Dometi i razmeđa koncilске obnove*, čiji su materijali poslije objavljeni u časopisu *Pogledi* (1985, br. 2). Zapisujem sve to da se ne zaboravi.

"PRIHVAT KONCILA" TREBA SHVATITI VIŠEZNAČNO

I samu naslovnu riječ "prihvat Koncila" treba razumjeti vrlo nijansirano. U globalu, Koncil je u nas prihvaćen. U pojedinostima, prihvat Koncila je i u nas kao i drugdje trpio od različitih mentalnih stavova. Nerijetko se provodio više po slovu, i to po slovu dokumenata, pogotovo onih koji su zahtijevali strukturalnu promjenu, a manje pod temeljnim nadahnućima koja bi bila izvoriste novih, kreativnih načina naše obnovljene crkvenosti i svježije suvremenosti. Posrijedi je također bila i određena lijenost u proučavanju koncilskih dokumenata i nadahnuća. Podosta se pokazalo i to da se ne umije razlikovati između tradicionalnoga i tradicijskoga, pa je nerijetko ovo mlade tradicionalno bilo jače od autentičnoga starijega, a sada obnovljenoga tradicijskoga. A onda, vječna opasnost na koju je i Gospodin upozorio - da se novo vino ne prelijeva u stare mješine. Koncil npr. nije težio da bude perceptivan, nego više inspirativan, a u Crkvi, osobito pretkoncilskoj, bio je jak juridički mentalitet. Takav pak mentalitet, kao po

---

raznovrsne teološke revije. Na žalost, do sada postoje tek djelomične bibliografije, iz kojih opet same koncilске teme nisu podjednako razvidne. Zapisujem ih da olakšam drugima rad: *Bibliografija Glasa Koncila*, Zagreb 1973; *Bibliografija pedeset godišta Bogoslovske smotre*: BS 1982, br. 1-2; *Bibliografija Crkve u svijetu* 1966-1985, CuS 1985, 4, str. 413-458 (osobito *Komentari koncilskih dokumenata* (str. 420); *Bibliografija Svezaka* od br. 1-33, Svesci 1979, 4, str. 107-144; *Bibliografija "Život" - Obnovljeni život*, OŽ 1995, br. 3-4, str. 251-395. *Služba Božja*, zaslužna osobito za liturgijsku obnovu, ima dvije bibliografije: (1) 1961-1980; SB 1981, 2, str. 186-267; (2) 1981-1991: SB 1991, str. 301-360. Kako se vidi, sva je ta bibliografija za našu temu odveć djelomična, a preostaje pitanje i koliko se što čitalo. Bez što točnijih uvida u sve to ne može se obaviti valjana cjelovita prouka koliko je Koncil doktrinalno oplodio našu višu teološku informaciju. O tome je ukratko izvjestio Mato Zovkić u reviji *Scripta theologica* (Facultad de Teologia Universidad de Navarra), 1991, 2, str. 573-588 člankom *La teologia en la Iglesia entre los Croatas 1945-1990*.

nekom pravilu, sve novo tumači, iz staroga, sve nedefinirano, a inspirativno pretvara u uhodano.

U vrijeme Koncila, već smo spomenuli, iako ne zbog Koncila, bilo je posvuda, pa i u nas, nesnalaženja, vrenja, sporova, pa i po koja oporba. Naumice u to ne ulazim jer za prave prosudbe još nema dostatne povijesne distancije, a volim riječ sv. Pavla, dragu Papi Pavlu VI: "Što je za mnom zaboravljam, za onim što je preda mnom prežem" (Fil 3,13). Je li u nas bilo izravnih osporavanja Koncila? Ne bih rekao. No ne možemo reći da nije bilo suzdržanih stavova prema svima, pa i istinskim koncilskim novostima, pa stoga i pravih uspora-vanja. Bilo nas je Koncilom oduševljenih, možda nismo uspijevali sve odvagnuti, ali je bilo i takvih koji su nam vagali svaku riječ i svaki potez. Poznati su u tom smislu članci, inače vrsnoga crkvenoga pisca blagopokojnoga Čedomila Čekade, osobito njegova knjižica *Proigrana šansa*, (Đakovo 1971). Ne na istoj liniji, ali prilika je ovdje spomenuti, među onima koji su, možda prezabrinuto, upozoravali na probleme novije pokoncilske teologije značajna je knjiga Vladimira Merćepa *Kuda ide katolička teologija* (Split 1980), a i drugi njegovi članci. Zbog zanimljivosti, a i vrijednih opaski, zapisujem i članak Josipa Čurića *Šesti čovjek* (OŽ 1971, 6, str. 497-506). Bilo je i tendencija da se i u našoj Crkvi, osobito među koncilski založenim teolozima, pronađu devijacije koje su se pojavljivale na Zapadu. Stoga je i u nas bilo ljudi koji su umjeli i trpjeti za svoja koncilski uvjerenja. I za njih možemo mirne duše kazati ono što je prigodom zadušnica za velikoga francuskoga dominikanca, kardinala Yvesa Congara rekao njegov generalni starješina, spominjući trpljenje koje se obratilo u zajedništvo. Možda su pojedine kritike poslužile da se izbjegnu zla kojih su se ljudi bojali, ali se možda i nisu dogodila dobra koja su se mogla sretnije dogoditi.

TRI VIDA POKONCILSKE OBNOVE

Najvažnije je, kada je riječ o provođenju Koncila u nas, imati na umu da je obnova koju si je Koncil zadao, po najavi i htijenju njegova sazivatelja pape Ivana XXIII. bila trostruka. Na to je već onih prvih pokoncilskih godina svojom disertacijom *Obnova Crkve prema II. vatikanskom koncilu* (Zagreb 1969.) kod prof. Šagi-Bunića upozorio Mato Zovkić. Ta je obnova htjela biti: duhovna, doktrinalna i strukturalna. Taj i takav trostruki vid prihvata Koncila stavlja još veće zahtjeve na pravog istražitelja te povijesti. Naime, koliko je Koncil izazvao i unaprijedio nastojanja oko kršćanske svetosti, to će, donekle, pokazati istom susljedne beatifikacije i kanonizacije, a na njih treba još podosta čekati. Koliko je pak Koncil utjecao i utječe na nov, suvremenim potrebama primjereniji način ponude crkvenoga nauka, to bi se već donekle moglo procijeniti i po preuređenju i provođenju studija na našem Katoličkom bogoslovnom fakultetu i na drugim

našim visokim bogoslovnim školama, a onda i u pokoncilskoj ponudi naših izdavačkih kuća. Tu bi, među ostalim, bilo vrijedno popisati i ocijeniti tolike magistarske i doktorske radnje što su ih o pokoncilskim temama napisali naši studenti na različitim vanjskim sveučilištima ili u nas. Spominjem tako, uz gore navedenu Zovkićevu, vrijednu disertaciju fra Mire Vrgoča na zagrebačkom fakultetu kod prof. Ivana Goluba *Antropo-eikonologija II. vatikanskog sabora*, što je u nastavcima izdana u časopisu Franjevačke teologije u Sarajevu *Nova et vetera* (1979,2; 1981,1-2; 1982,1-2). Dopisujem i disertaciju splitskoga svećenika Ivana Grubišića na Filozofskom fakultetu u Zadru *Religiozno ponašanje katolika u Srednjoj Dalmaciji 80-ih godina* (Split 1992), istraživanje kojim se Grubišić počeo baviti u doba pripreve za Nadbiskupsku sinodu u Splitu 1986-1987. Usput spominjem i disertaciju Josipa Čorića *L'apostolato dei laici in Croazia del 1945 - 1971* na Lateranskoj univerzi (Roma 1971).

PUNO ZNAČENJE IZRAZA "POKONCILSKO VRIJEME"

Treba se također dobro priupitati što je to "pokoncilsko" u pokoncilskom vremenu. Naime, sve vrijeme nakon godine 1965. do danas može se, kronološki, nazvati pokoncilskim. Ali preostaje pitanje koliko se toga dogodilo i događa baš pod utjecajem Koncila, izravnim ili neizravnim. Uostalom, Koncil je htio pobuditi nove kreativnosti u Crkvi, stoga su i one "pokoncilske" makar ih Koncil i nije formalizirao. Tipičan je primjer za to što se Crkva već duže vrijeme definira kao "communio", i to s izričitim naglaskom da je to bitan koncilski nauk, što uostalom vrlo intenzivno ističe i papa Ivan Pavao II. Napokon, više uopće ne možemo odmisлити Koncil kao faktor susljednih zbivanja. Spomenuo bih samo jednu činjenicu - urušavanje svjetskoga komunizma, onamo od godine 1989. Istina, stvar je još uvijek u procesu. Ipak, to se urušavanje događalo i kao osobit Božji zahvat u povijest, kako to na više mjesta upozorava Ivan Pavao II. (*Centesimus annus*, br. 22 sl; *Nadolaskom trećeg tisućljeća*, br. 27). No u isto vrijeme ovo je plod i drugih čimbenika prethodne povijesti, među koje svakako spada II. vatikanski koncil.

Stoga kad se pitam ili kad me pitaju koje bi to koncilsko nadahnuće bilo po kojemu će naša Crkva najsigurnije moći prepoznati koliko smo još uvijek "koncilski", onda sam posve uvjeren u ovo: jedno je od temeljnih nadahnuća Koncila da svaki kršćanin i cijela Crkva u sebi odgaja *osjetljivost za znakove vremena*. To je nekada u svom biskupskom geslu, za vrijeme Hitlera, izrazio Münchenski nadbiskup kardinal Faulhaber: "Vox temporis - vox Dei", to jest "Glas vremena - glas Božji". I o tome sam se više izrazio kod okrugloga stola *Glasa Koncila* (1995, br. 48 i 49; *Krist i naši svagdani*, str. 142-143 i 147-148).

POKONCILSKA OBNOVA POLAZEĆI OD DOKUMENATA

Na temeljno naslovno pitanje o prihvatu Koncila u nas dalo bi se odgovoriti i polazeći od pojedinih koncilskih dokumenata. Na taj je način sam Sveti Otac pozvao cijelu Crkvu na ispit savjesti, izdvajajući u svom apostolskom pismu *Nadolaskom trećeg tisućljeća* (br. 36), dakako vrlo općenito, četiri temeljna koncilski dokumenta: "U kojoj je mjeri riječ Božja postala potpunije duša teologije i nadahniteljica kršćanskoga života... Je li liturgija življena kao vrelo i vrhunac, crkvenog života... Učvršćuje li se, u općoj Crkvi i onim posebnima eklezijologija zajedništva... dajući prostora karizmama, službama, različitim oblicima sudjelovanja Naroda Božjega... Jedno životno pitanje mora se ticati stila odnosa između Crkve i svijeta. Koncilске smjernice... o dijalogu otvorenom - punom poštovanja i srdačnom, ali ipak praćenom pažljivim raspoznavanjem i hrabrim svjedočenjem istine - ostaju valjane i pozivaju nas na dodatni napor."

U tom smislu, polazeći od dokumenata Koncila, odabirem samo četiri područja: biblijsko, liturgijsko, ekumensko i sinodalno. Najprije ističem mnogostruku biblijsku obnovu što se nakon Koncila u nas dogodila. Prvu lastu novoga biblijskog proljeća predstavlja *Ilustrirana Biblija mladih* (Zagreb 1968) koju je inicirao neprežaljeni pok. gvardijan zagrebačkoga franjevačkog samostana o. Zorislav Lajoš, pokretač i *Glasa Koncila*, a i inače jedan od najoduševljenijih koncilaca prvog vremena. Ipak, cijelo ću to biblijsko područje u ovom napisu mimoići, poglavito s dva razloga. Ono je samo za se vrlo prostrano, a dotaći ću ga se donekle kada budem govorio o Kršćanskoj sadašnjosti. Osim toga, samu sam pojavu *Zagrebačke Biblije 1968*, koja je svakako stasala u ozračju Koncila, dovoljno prikazao u intervjuu Tvrtku Klariću u *Hrvatskom rukopisu* (1994, br. 4/CXXX/, str 8-14), što sam poslije uvrstio u knjigu *Krist i naši svagdani* (str. 103-119). O tom je također napisala izvrsnu, poslije nagrađenu, diplomsku radnju na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Katica Knezović *Zagrebačka Biblija 1968*. Na to se nadovezuje Duda-Fučakov prijevod *Novoga zavjeta* i susljedni posao na *Hrvatskom lektionaru*, što će biti donekle razvidno kada budem govorio o zalaganjima Kršćanske sadašnjosti za biblijsko i liturgijsko buđenje u nas. Jerka Fućaka predstavlja zbornik radova *In memoriam - Marijan Jerko Fućak* (BS 1994, 1-4) s izvrsnom bibliografijom. Dakako, tko se potanje bude bavio biblijskim područjem naše pokoncilске obnove, morat će ocijeniti i doprinos Rupčićeva i Raspudićeva *Novoga zavjeta* te susljednih izdanja Kršćanske sadašnjosti kao što su *Ekumenski Novi zavjet* te *Jeruzalemska Biblija*. Sve je to utjecalo na vrlo značajnu obnovu homiletike, s nizom homiletskih priručnika. U tom su još uvijek dragocjeni *Služba riječi* te *Živo vrelo* (kao nastavak liturgijsko-pastoralnog *Listića*), čemu svakako treba pribrojiti *Službu Božju* iz

Makarske i liturgijske doprinose *Vjesnika đakovačke biskupije, Glasa Koncila* i drugih.

Naša je pokoncilaska obnova dala najvidljivije rezultate na području liturgije, bar ukoliko je bila više strukturalna. Najlakše je registrirati izdanje cijeloga niza novih liturgijskih knjiga, najprije u izdanjima *Službe Božje* i Hrvatskoga književnog društva sv. Ćirila i Metoda, danas ponovno sv. Jeronima, i poslije kod *Kršćanske sadašnjosti* (usp. jubilarni Katalog KS, 1968-1993, str. 79-82).

Spomenimo samo Misal, Hrvatski lekcionar, Časoslov, Sakramentale i druge obredne knjige, kao i pjesmarice, itd. No tu nam i opet mnogo toga izmiče osobito u prvim pokoncilskim godinama. A onda istom preostaju prava pitanja: koliko se više, bolje, žarče, plodonosnije moli, koliko je - pokrenuto Koncilom - poraslo istinsko bogoljublje kao izraz svestranog čovjekoljublja. U cijelo to područje ne kanim potanje ulaziti, jer je i ono samo za se prevelika zadaća. Samo ću se ovdje-ondje na nj navraćati, osobito kada se zaustavim na doprinosu što ga je za pokoncilsku liturgijsku obnovu dao pokojni banjalučki biskup Alfred Pichler kao i Kršćanska sadašnjost, osobito njezin velezaslužni direktor pokojni Josip Turčinović. Tome treba dodati doprinos Instituta za crkvenu glazbu pri Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, njegov časopis *Sveta Cecilija*, a osobito spomeničko izdanje liturgijske pjesmarice *Pjevajte Gospodu pjesmu novu*.

Ovamo spada i najnoviji crkveni pjevnik *Slavite Gospoda*, što ga je, s popratnom pučkom pjesmaricom, kod Kršćanske sadašnjosti izdao Hrvatski naddušobrižnički ured u Frankfurtu.

Da bi pospješila i unaprijedila hrvatsku pokoncilsku liturgijsku obnovu, naša Biskupska konferencija godine 1989. osniva u Zadru Hrvatski liturgijski institut. Predstavlja ga liturgijsko-pastoralni list *Živo vrelo* s nizom popratnih stručnih i pastoralnih izdanja. Institut je o 25. obljetnici završetka koncila organizirao već spomenuti simpozij *Obred i Duh* čiji su akti izdani u *Službi Božjoj* (1990, br. 4). Na sve se to nadovezuje i poslanica hrvatskih biskupa *Liturgija i život Crkve* (Zagreb 1989).

U pokoncilsku liturgijsku obnovu spada i preuređenje i nova izgradnja liturgijskih prostora. Samo spominjem lijepu monografiju koju su napisali Anđelko Badurina, Florijan Škunca i Bernardin Škunca *Sakralni prostor tijekom povijesti i danas* (Zagreb 1989).

Treće je veliko područje, polazeći od koncilskih dokumenata, buđenje i razvoj naših ekumenskih nastojanja. I opet, detaljniju prouku ostavljam budućim poslenicima jer me ono i opet dobro premašuje. Dosta toga ćemo naći u djelima Tomislava Šagi-Bunića, podosta u dvije knjige sadašnjega mostarsko-trebinjskoga biskupa dr. Ratka Perića. Važan je njegov komentar *Dekret o ekumenizmu* (Zagreb 1987) u izdanjima Filozofsko-teološkog instituta D. I. u Zagrebu, osobito poglavlje *Ekumensko strujanje na našem tlu* (str.

172-181) i vrlo dobar bibliografski pregled (str. 192-197). Tu je registrirano i pet zbornika Međufakultetskih ekumenskih simpozija (Beograd-Ljubljana-Zagreb). Slijedi daljnji zbornik Peričevih radova *Ekumenske tjeskobe i nade*, s nekoliko prikaza naših "tjeskoba i nada" (str. 197-225). Valja zapisati i monografiju J. Barišića *Da svi budu jedno* (Split 1976). Spominjem i dokument naše Biskupske konferencije *Pastirski poziv na oživljavanje ekumenskog duha i nastojanja* (Zagreb 1974).

S obzirom na ekumenizam u nas valja primijetiti da se donedavno odvijao uglavnom na razini povremenih susreta teologa s tri spomenuta fakulteta. U posljednjim godinama, onamo od 1991, dogodili su se važni ekumenski susreti između katoličkih biskupa i pravoslavnih episkopa što, uz male rezultate, predstavlja veliku novost. Kratko ću to registrirati i kada bude riječ o Hrvatskoj biskupskoj konferenciji. Već tu upućujem na članak Antuna Škvorčevića, od 1989. tajnika Vijeća BK za ekumenizam, *Katolička crkva u Hrvatskoj i ekumenizam* (BS, 1995, 3-4, str. 513-540).

Upozoravam na još jednu važnu strukturalnu koncilsku ustanovu - sinodalnost. Papa Pavao VI. i Ivan Pavao II. prednjače s obzirom na ustanovljenje i redovne sazive Sinode biskupa kao supsidijarnoga tijela uprave općom Crkvom. Ali treba reći da su se diljem svijeta pokazale plodnima i mjesne biskupijske sinode kao važna provedba Koncila. Značajno je što su oba pokoncilska pape, kao biskupi, oba Ivana Pavla inicirali sinode u svojim biskupijama. Kada je izabran Ivan Pavao II, krakovska je sinoda bila u punom jeku; zaključio ju je 1979. prigodom svojeg prvog apostolskog putovanja u domovinu. U nas je održana samo jedna pokoncilska sinoda, ona u Splitu, u prosincu 1986. i u travnju 1987. Njezini su akti izdani u zborniku *Crkva danas i sutra* (Split 1988). Bilo bi važno proučiti tijek njezine priprave i održavanja i koliko se ona, primjerno, odrazila u našoj Crkvi. Spomenuo sam pothvat splitskoga svećenika Ivana Grubišića da u pripravi za tu sinodu sociološki ispita vjersku temperaturu te crkvene regije. Istina, mnogi su biskupi smatrali da izvanjske okolnosti stare Jugoslavije nisu baš pogodne za sinodu, a nepredviđene nevolje ratne agresije na Hrvatsku još su manje tomu pogodovale. Ipak se, iako stidljivo, govorilo o sazivanju zagrebačke sinode, pa đakovačke² i riječke. Nedavno je napokon mladi krčki biskup Josip Bozanić najavio sinodu Krčke biskupije.

Vrijedi zapisati neke stavke iz te Bozanićeve najave: "Sinode imaju duboke povijesne korijene. Po Drugom vatikanskom saboru dobile su nov zamah te, potaknute ekleziologijom zajedništva, zaredale su u biskupijama Katoličke Crkve po svijetu (...). Zašto sada Sinoda? Mi živimo u prijelaznom vremenu. Ovom času naše povijesti potrebna je

---

² Svibanjski broj *Vjesnika Đakovačke i Srijemske biskupije* (5, 1996, str. 317) napokon navješćuje njihovu sinodu, u pripravi na treće Isusovo tisućljeće.

osobita hrabrost i nada (...) Novo društvo koje se sada stvara nosi i nove klice proturječnosti na etičkom i socijalnom polju te potiče nove napetosti u odnosima među građanima. Katolička vjera i Crkva prisutna je sada na jedan drugi način u našoj javnosti. Sve to predstavlja nove izazove za naš kršćanski život (...) U ovim novim vremenima potrebno je u nas ponovno proučavati Koncil. Sinoda može biti izvrstan način za produbljeno ostvarivanje koncilske obnove (...) Potrebno je da ožive tijela župnog, nadžupnog i biskupijskog zajedništva što ih je Sabor pokrenuo ili im dao novo usmjerenje" (*Okružnice Biskupskog ordinarijata Krk, 1996, 1, 1-2*).

JE LI SE DOGODILA "KONCILSKA PREMENTALIZACIJA"?

S pravom će mi netko zamjeriti što sam se u netom izloženom stavku, putem koncilskih dokumenata, odveć zaustavio na više vanjskom prihvatu Koncila u nas. Slažem se, odabrao sam za sada lakši put, ostavljajući za drugu prigodu onaj teži. U svojoj knjizi *Osobno doživljeno kršćanstvo* (Zagreb 1972) naš Ivan Fuček D. I., sada profesor Gregorijane, skovao je za me već onda drage izraze: "koncilski mentalizirati" (str. 36) i "nova mentalizacija" (str. 86), kako sam već upozorio u recenziji te knjige (BS 1973, 2-3, str. 320). Tu je negdje najveće i najteže pitanje kada je riječ o prihvatu i provedbi Koncila ne samo u nas nego posvuda. U svom predavanju na Splitskom simpoziju u listopadu 1995. bio sam pošao tim težim putem. Pokušao sam ustanoviti najprije sam za se, iz svoga doživljavanja cjelokupne poruke Koncila, a onda potpomognut drugima: koje su to velike koncilske prinove, osobito doktrinalne, koje su trebale uvjetovati tu novu, koncilsku "mentalizaciju" koja bi po sebi morala biti i "prementalizacija" u smislu svestrane biblijske metanoje. Sada, dok pišem ovaj članak, radije prikazujem samu pojavnost prihvata Koncila u nas, da bude lakše razvidno što je sve u nas, često s velikim zanosom, u tom smjeru poduzeto. Čuvam nacrt svojega splitskog predavanja za koju drugu, prikladniju zgodu.

Za me su u toj stvari bila vrlo važna dva već spomenuta članka, Rahnerov *U čemu je trajno značenje Drugoga vatikanskoga sabora* (Svesci 37, 1980, str. 2-7; OŽ 1985, 3, str. 318-328) i Šagi-Bunićev *Trideset godina poslije Koncila* (Kana, 1992, 10,10-11). Mnogo elemenata "koncilske prementalizacije" nalazimo i u dva sveska Šagi-Bunićeve knjige *Vrijeme suodgovornosti* (Zagreb 1981. i 1982). Zapravo je već sam naslov, kako se iz uvoda vidi, navještajan: Koncil je želio Kristovim vjernicima, dakle cijeloj Crkvi, smijemo reći s vrha do dna, središtu i periferiji (ako takva u Crkvi postoji) posvijestiti da su svi i za Crkvu i za svijet Kristu odgovorni. Tu mi je drago upozoriti na jedan srodni stavak, na najvišem mjestu. U knjizi *Prijeći prag nade* naš Sveti Otac ovako piše: "Mislim na biskupijske sinode koje su se, gotovo spontano, oslobodile stare klerikalne jednostranosti i postale su

jedan način da se izraze odgovornosti svakoga prema Crkvi (podcrtao sam Papa). *Zajednička odgovornost prema Crkvi* (podcrtavam ja), što je danas laici osobito osjećaju, svakako je *izvor* obnove. Ona oblikuje lice Crkve za nove generacije, u perspektivi trećeg tisućljeća" (str. 178). Neke odrednice takve "prementalizacije" istaknute su i na okruglom stolu *Glasa Koncila* početkom prosinca 1995.

Kad je već o tom riječ, priopćujem nekoliko novijih življih svojih spoznaja o mentalnom stavu prema Božjoj riječi, prema Svetom pismu što ga je uvjetovao Koncil. Stari Henri De Lubac, napokon uvršten i u kardinalski zbor, u jednom svom intervjuu potkraj života izjavljuje da je za nj jedna od polazišnih novosti Koncila što nam je svima posvijestio da Objava nije tek knjiga: Objava je Osoba - Krist Isus. On sam je Riječ Božja, pisana velikim slovom, pa sve druge riječi objave dobivaju svoj smisao istom u odnosu prema Njemu. Kroz svaku riječ objave on dotiče svoga vjernika, a vjernik uspostavlja suodnos s njim. I novi *Katekizam Katoličke Crkve* navodi iznenađujuću riječ sv. Grgura Velikoga pape: "Divina eloquia cum legente crescunt - Božanske riječi rastu s čitateljem" (str. 42). Koliko se dinamizma krije u takvu stavu prema Svetom pismu. U najnovije vrijeme ponovno me iznenadio Grgur Veliki. U talijanskom *Il Regno* (1995, 17, str. 576-581) veliki poznavatelj Koncila G. Alberigo u svom članku *Il Vaticano II e la sua eredità* navodi Grgura koji napredak Crkve u spoznavanju božanske istine stavlja u širi kontekst sveopćega spoznajnog napretka u čovječanstvu: "Sciendum est quia et per incrementum temporum crescit scientia spiritualium patrum (...) Quanto mundus magis ad extremitatem ducitur, tanto nobis aeternae scientiae aditus largius aperitur." Hrvatski: "Treba znati da s rastom vremena raste i znanje duhovnih otaca (...) Što se svijet više privodi kraju, to nam se šire otvara pristup vječnog znanja (*Hom in Ezechielem* II/I B, C Ch S L 171, str. 267-268).

PREOSTAJE MI SAMO - ODABIR

Nakon ovih nekih, za me važnih, metodoloških napomena prilazim bliže samoj temi *Prihvat Koncila u Hrvatskoj*. Očito, ne preostaje mi drugo nego - odabir. Pokušat ću uočiti i donekle prikazati što su *na nekoliko važnih područja našeg crkvenoga života* poduzele značajnije crkvene ustanove ili pojedinci da se koncilski "prolazak Duha Svetoga" kod nas ne samo odrazi, nego i dogodi. Ponovno upozoravam da u tom neću, jer ne mogu, biti ni jednakomjeran ni uvijek do kraja dokumentiran, ali želim biti izazovan. Tko bilo u cijelosti bilo u pojedinostima znade nešto više i bolje, neka me ispravi, opovrgne, dopuni. Svakako, nikome ne bih htio ništa oduzeti, a svakomu dodati; stoga bih volio ovim svojim napisom pozvati i prozvati sve naše crkvene ustanove i pojedince, neka sami - svaki za se - prikažu i opravdaju svoj otplatni dug Koncilu, kako bi rekao papa Ivan Pavao

II., onamo od početaka pa sve do danas. Istom takvim pojedinačnim proukama omogućujemo da se netko među nama prije ili kasnije lati cjelovite i temeljite studije kako je i koliko je Koncil u nas proveden, kako se provodi, kako i što još treba provesti. Izazovno je načelo koje je volio ponavljati papa Pio XI: "Nil factum si quid faciendum!"

II.

Naše crkvene ustanove i pojedinci u zalaganju za pokoncilsku obnovu

BISKUPSKA KONFERENCIJA

Među crkvenim ustanovama u Hrvatskoj osobitu je zadaću i značenje za pokoncilsku obnovu imala i ima Biskupska konferencija. Ona je od 1918. do 1992. djelovala na prostoru i pod nazivom Jugoslavije, a od 1992. ona postoji kao Hrvatska biskupska konferencija, stvarno dekretirana od Svete Stolice 15. svibnja 1993. Ta institucija, u kojoj od početka preteže hrvatski sastav i misije, spada među najstarije biskupske konferencije u Europi. Na žalost, još nemamo temeljite studije o njezinoj djelatnosti. Spominjem samo doktorsku disertaciju zadarskoga franjevca Ante Budimila na Antonianumu u Rimu *Biskupska konferencija Jugoslavije između dva rata i pastoralna pitanja* (Rim 1981). Bilo bi je vrijedno izdati. Od godine 1984. izlaze i *Službene vijesti BKJ*, a od 1992. *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije*, podosta škrte, ali se nadamo da će s vremenom same sebe dobrano prerasti. Nedavno je izdana knjižica *Hrvatska biskupska konferencija* (Zagreb 1996), s malom poviješću, s biografijama svoga sadašnjeg biskupskog sastava, s novim statutom i pripadnim tijelima. Koliko god bi cijela povijest te konferencije bila važna, osobito bi vrijedno bilo ispitati razdoblje od 1945. do 1990, kada je i samo njezino godišnje ili polugodišnje sastajanje bilo pod paskom tadanjeg režima. A bilo je u to vrijeme i vrlo hrabrih, makar odmjerenih, predstavki ondašnjim komunističkim vlastima i u Zagrebu i u Beogradu. U jedno ipak te vlasti nikada nisu imale prodora, u biskupska imenovanja. Stoga su se biskupi u prvom desetljeću nakon 1945. redili iznenada, bez vanjskih najava, često baš u vrijeme konferencija. Sve to očekuje daljnje prouke.

Koncilsko je doba, sve tamo od najave 25. siječnja 1959, donijelo biskupima i ovdje, pod komunističkim režimom, novu i sve veću javnost i značajnost, ponajprije crkvenu, a susljedno i društvenu. Papa Ivan XXIII. naumice je više naših biskupa imenovao u pripravne komisije (T. J. Šagi-Bunić, *XXI ekumenski sabor: Vatikanski drugi - Kratak uvid u pripremni rad* u zborniku njegovih radova, još

ciklostilom izdanom, *Misao i djelo*, Zagreb 1961, str. 100-147). Prije 1962. tek je pokojni biskup dobio putovnicu za pohod Svetoj Stolici. Odjednom, na Koncilu se pojavio cijeli jugoslavenski episkopat, čija je prisutnost, uz episkopate iz nekih drugih socijalističkih zemalja, uvelike zapažena. "Željezni zastor" kao da je prorijedio svoje rešetke, a biskupi iz dotadanje "Crkve šutnje" istakli su se kao zapaženi koncilski besjednici. Iz toga je gremija izišlo i značajno ime općega katoličkoga pokoncilskoga doba - kardinal Franjo Šeper, od 1968. do 1981. prvi pokoncilski predstojnik Kongregacije za nauk vjere, u vrijeme kada ju je papa Pavao VI. na nov način oblikovao.

Posebnu studiju još uvijek očekuju prijedlozi naših biskupa za raspravu na Koncilu kao i njihovi pojedinačni i zajednički interventi na četiri koncilna zasjedanja. Koliko znam, o tom je više puta održao svoja predavanja na postdiplomskom studiju Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu prof. Šagi-Bunić. Nešto su poznatiji interventi zagrebačkog nadbiskupa Franje Šepera i splitskoga Frane Franića, o čemu ću još progovoriti.

Dakako, prva je pokoncilska zadaća naše Biskupske konferencije bila priskrbiti prijevod svih koncilskih dokumenata. Oni su najprije izlazili u svećićima, ad instar vatikanskih izdanja, u Đakovu, Splitu i Zagrebu. Ne znam mogu li se u ikojoj biblioteci naći sva ta izdanja, što bi bilo zanimljivo za prouku naše bibliotekonomije! Poslije će ti dokumenti na Alojzijevo 1970. izaći u pomalo monumentalnom svesku, latinski i hrvatski kod Kršćanske sadašnjosti, koja je njihov službeni izdavač sve do sada. Izdanje je recenzirao Rudolf Brajčić (OŽ 1(1971), str. 85-87) sa željom da se što prije izradi izvornik hrvatskih komentara. Bilo bi zanimljivo točno uspostaviti povijest tih prijevoda i pronaći njihove prevoditelje koji su inače, načelno, ostajali anonimni. Po članku Mate Zovkića *Teološki dometi i granice dogmatske konstitucije o Crkvi (Crkva u svijetu 1968, 3, str. 62-73)* prva je prevedena konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*. Preveo ju je splitski svećenik mons. Ivan Mikić u *Vjesniku biskupije splitske i makarske* (1965, str. 35-55). Drugi je, čini mi se, izišao *Dekret o ekumenizmu* u prijevodu i s komentarom đakovačkog svećenika, sada biskupa Ćirila Kosa u *Vjesniku Đakovačke biskupije* (1965, br. 1) i odmah je potom izdan u posebnoj knjižici. Usput pripominjem da je tako naš ekumenizam nekako počeo u Đakovu, kamo ga je nedavno opet vraća u *Vjesniku Đakovačke biskupije* 3 (1996), str. 183-186), Martin Kirigin! Među prvima su i zagrebački franjevci na Kaptolu ciklostilom priredili izbor iz dokumenata Drugoga vatikanskog koncila *O redovničkom staležu* (Zagreb 1965. i 1967). Ne mogu točno ustanoviti kada, ali vrlo brzo je pokojni fra Jure Radić preveo *Uredbu o liturgiji* koja je izišla u izdanjima *Službe Božje* u Makarskoj. Taj sam prijevod poslije recenzirao za skupno izdanje 1970. po tadanjim već ustaljenim načelima prevodenja. S prof. Šagi-Bunićem preveo sam konstitucije o božanskoj objavi *Dei Verbum*. To je za mene bila mala škola

koncilske "prementalizacije". Tu sam doživio, pomalo i kao učenik koncilskoga iskusnika, koliko su prevoditelji, a kamoli čitatelji u opasnosti da "novo vino" preliju "u stare mješine". Na to je dobro upozorio i Mate Zovkić u netom spomenutom članku, na koji se onda osvrnuo nadbiskup Franić u istome broju *Crkve u svijetu* (1968, 3, 73-78). Od prevoditelja mi je još poznat naš pok. o. Damjan Damjanović, koji je u prvoj rundi preveo *Dekret o službi i životu svećenika*, ali je trebao znatniju teološku lekturu. Golem su posao izveli i prevoditelji *Radosti i nade* (volio bih im znati ime) koja je izišla u nizu Kršćanske sadašnjosti *Dokumenti*, br. 7, s važnim pogovorom T. J. Šagi-Bunića.

Nešto iz povijesti prevođenja i izdavanja koncilskih dokumenata saznajemo i iz članka Ratka Perića *Primjedbe uz prijevod Dekreta o ekumenizmu* u zborniku *Ekumenske nade i tjeskobe* (Mostar 1993, 229-237, osobito str. 230-231). Bilo bi vrijedno za jedno buduće, sistematski dotjeranije izdanje kada bi svi koji su, već dugom upotrebom, nešto zapazili, to dojavili Biskupskoj konferenciji, kako bismo došli do još savršenijega prijevoda. Dosta se takvih primjedaba, vjerujem, nalazi i u velikim komentarima što ih je do sada izdao Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu.³ Sa svoje strane, samo usput, stavljam samo nekoliko opaski. U *Lumen Gentium* br. 4 po latinskom Duh Sveti "instruit et dirigit", dakle "opskrbljuje (ne "učí") i vodi" Crkvu. U br. 7 trebalo bi sačuvati prezent "adsumimur" jer nas Krist i sada "priuzima u misterije svoga života" što je važno za teologiju posadašnjega Kristovih misterija. U br. 10

³ Kada je riječ o tim komentarima, najbolja je prilika da ih odmah ovdje naznačim jer sam primoran ostaviti nekomu drugomu da prouči doprinos naših visokih bogoslovnih učilišta za pokoncilsku obnovu u nas. Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu počeo je s izdavanjem komentara Drugoga vatikanskog koncila godine 1977., prvom knjigom komentara konstitucije u Crkvi. Tu je na početku najavljen cijeli projekt od trinaest svezaka, do sada ostvaren u sedam. Navodim ih ne po redu najave, nego po redu izdanja. Prvi svezak: Martin Kirigin, *Konstitucija o liturgiji* (1985); Drugi svezak: Rudolf Brajčić, *Konstitucija o apostolatu vjernika* (1990); Treći svezak: Rudolf Brajčić i Mato Zovkić, *Dogmatska konstitucija o Crkvi*, sv. I (1977). Četvrti svezak: Rudolf Brajčić, Ivan Kopic, Nikola M. Roščić, Anton Strle, Dimitrije Dimitrijević, *Dogmatska konstitucija o Crkvi*, sv. II (1981); Peti svezak: Ratko Perić, *Dekret o ekumenizmu* i Michael Lacko, *Dekret o istočnim katoličkim crkvama* (1987); Osmi svezak: Vladimir Merćep, *Dekret o svećeničkom odgoju i obrazovanju* (1988); Jedanesti svezak: Ljudevit Rupčić, Ante Kresina, Albin Škrinjar, *Konstitucija o božanskoj objavi* (1981). Bio je najavljen i Dekret o sredstvima javnog priopćavanja iz pera Antuna Trstenjaka. Projekt je, koliko sam upućen (a djelomično za to i kriv), zastao možda pred najvećim zadatkom, pred izradom komentara konstitucije o Crkvi u suvremenom svijetu. Rijetki su u nas teolozi koji se mogu posvetiti samo svom profesionalnom poslu. Za cijeli je projekt, i kao organizator i kao pisac, velezasluzan Rudolf Brajčić, dika hrvatskih isusovaca, a po rođenju i Splitske crkve. *Obnovljeni život*, kojemu je bio glavnim pokretačem, urednikom i suradnikom, poklonio mu je za 75. godišnjicu života spomen-spis, *Synthesis theologica* (Zagreb 1994). Iz priložene bibliografije, a osobito iz ostvarenja ovoga velikog projekta komentara, on se doista potvrdio kao zaslužan hrvatski koncilski teolog.

oba svećeništva u Crkvi imaju "na svoj način udio (a ne tek "dio")" u Kristovu svećeništvu itd.

Na našu Biskupsku konferenciju spadala je svakako kao jedna od najvažnijih i najneposrednijih, a ujedno i najuočljivijih njezinih zadaća: cjelokupna liturgijska obnova, a osobito priređivanje i izdavanje novih liturgijskih knjiga. Na sve se to osvrnula poslanica hrvatskih biskupa o 25. obljetnici koncilске Uredbe o svetom bogoslužju pod naslovom *Liturgija i život Crkve* (Zagreb 1989). Za to ima osobite zasluge pok. banjolučki biskup Alfred Pichler, a uz njega Kršćanska sadašnjost s cijelim nizom prevoditelja koji su, po propisima, radili anonimno. O tome ću još progovoriti. Svakako, sve su liturgijske knjige prošle ocjenu i odobrenje Biskupske konferencije i odgovarajuće kongregacije Svete Stolice.

Ovdje bih naglasio važnost i značenje velikih naših euharistijskih skupova na kojima je redovito sudjelovao cijeli naš episkopat. Prvo veliko iskustvo takve vrsti bila je velika kongresna misa Međunarodnog mariološkog i marijanskog kongresa na Mariji Bistrici, 15. kolovoza 1971. To se iskustvo ugradilo u sve naše buduće "velike mise": u Solinu 12. rujna 1974, u Biskupiji 17. rujna 1988, u Ninu 2. rujna 1989. (čemu je prethodilo veliko euharistijsko slavlje sa Svetim Ocem u Svetom Petru u Rimu 30. travnja iste godine). Potom je uslijedio Nacionalni euharistijski kongres (NEK) na Mariji Bistrici 9. rujna 1984. kojim smo zaključili desetgodišnju proslavu za vrijeme rata 1941. odgođenog jubileja 1300. godišnjice prvih veza Hrvata sa Svetom Stolicom. Kruna svemu tomu bila je "najveća misa u hrvatskoj povijesti" koju je s nama slavio Petrov nasljednik Papa Ivan Pavao II. u Zagrebu 11. rujna 1994. U svim tim slavljinama, što je razumljivo, bilo je mnogo toga manifestativnoga, ali i dubokog doživljavanja sveopćeg vjerničkoga zajedništva koje dakako ima i svoju pojavnost, ali i svoju misterijsku dimenziju. Sa svoje strane mogu reći da je na zamisao onoga prvoga marijabistričkoga slavlja 1971. uvelike utjecalo novo iskustvo Međunarodnoga euharistijskoga kongresa u Münchenu 1960. koje je veliki liturgičar J. Jungmann zasnovao kao "Statio Orbis", po uzoru na drevne i tradicionalne "Statio Urbis" (usp. Martin Kirigin, *Konstitucija o liturgiji*, Zagreb 1985, str. 19-20).

U ovom sklopu treba spomenuti i druga metropolitanska i biskupijska slavlja. Kroz sva ta slavlja rasli su doživljaj i iskustvo naše crkvenosti i na biskupijskom i na općem narodnom planu. Sve smo snažnije i slojevitije katolički doživljavali riječi Euharistijskih molitava "zajedno s papom našim... i biskupom našim". Crkva se sve više slojevito, a opet katolički izražavala i po svojim biskupijskim metropolitanskim sjedištima, a onda dakako i po svojim mjesnim, pokrajinskim i općim i narodnim odgovornostima, dakako u sve jasnijem i svjesnijem ekumenskom i općem dijalogu sa svima građanima domovine i svijeta, sa svima ljudima dobre volje. Koliko je pak sve to značilo za providnosne izlaske iz anonimnosti i prisilne ušutkanosti Crkve u

ondašnjem društvu, a zajedno s time i za doprinos Crkve izvojevanju građanskih sloboda i identiteta - to je sve posao budućih sretnijih i poduzetnijih istraživačelja. Moje je bar upozoriti.

Biskupi su i kolegijalno nastupali kao učitelji vjere i pastiri svih Kristovih vjernika na ovom prostoru, osobito putem zajedničkih pisama. Tu bih primijetio da već dugo vremena priželjkujem da se ta pisma ne potpisuju kolektivnim *Vaši biskupi*. Na važnijim dokumentima dobro je da stoje svi pojedinačni potpisi, a na svima se posebno potpisuje predsjednik Biskupske konferencije, možda i tajnik ili bar tajnik. Tada dokumenti dobivaju na osobnoj komunikaciji s općinstvom. Ovdje samo izdvajam neke naslove toga kolegijalnog biskupskog učiteljstva u nas, redom izlaženja: *Riječ Božja* (Đakovo 1968); *Uputa naših biskupa o enciklici Pape Pavla VI. "Humane vitae"* (1970); *Crkveno učiteljstvo i rast vjere* (1971); *Pastirski poziv na oživljavanje ekumenskog duha i nastojanja* (1974); *Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata* (1976); *Uzvišenost i radost života - O zaštiti nerođene djece* (1979); *Euharistija daje život Crkvi i svijetu* (1982); *Radosno navještanje Evanđelja* (1983); *Odgoy i obrazovanje svećeničkih kandidata* (Zagreb 1986) i *Liturgija i život* (1989). Neki su od tih dokumenata izravnije pripravljeni u pojedinim vijećima BK. Mogu otkriti i neke založenije suradnike tih dokumenata: pok. Jordan Kuničić OP, Tomislav Šagi-Bunić, Ljudevit Rupčić, Josip Baričević, Ivan Fuček, Marijan Valković i Bernardin Škunca

Posljednji vrlo značajan zajednički dokumenat hrvatskih biskupa jest *Pismo Hrvatske biskupske konferencije o 50. obljetnici završetka Drugoga svjetskoga rata* od 8. svibnja 1995, s izričitim potpisom svih biskupa (GK 1995, 19, str. 1-2). Pismo je mnogostruko, naročito ekumenski važno. Zbog nepredviđenih događaja, zbog oslobađanja zapadne Slavonije početkom svibnja 1995, pismo nije ni izdaleka dobilo onu značajnost i javnost koju je zasluživalo. Trebat će se na tu poruku navraćati.

I pojedini naši biskupi i sama Biskupska konferencija založila se i za ostvarenje ekumenskih zadaća u nas. S godinom 1990, čini se, nastaje novi pomak. Dok su se prije ekumenski susreti, kako sam spomenuo, događali više-manje među teolozima triju bogoslovnih fakulteta (Beograd-Ljubljana-Zagreb), tada počinju susreti naših katoličkih biskupa i pravoslavnih episkopa, čak "na vrhu" između patrijarha Pavla i kardinala Kuharića. Iz biltena *Službene obavijesti BKJ* (1990, br. 16) i *Službene obavijesti HBK* (1992, br. 1/17) saznajemo da je ustanovljena Mješovita komisija za dijalog katoličkih biskupa i episkopa Srpske pravoslavne crkve, odnosno s obje strane odabranih teologa. Sastanak je održan u tom sastavu u St. Gallenu u Švicarskoj od 21. do 23. siječnja 1992. (*Irénikon* 1992, 1, str. 145-149). Registriram i tri sastanka delegacija naših biskupa na čelu s

kardinalom Kuharićem i njihovih episkopa s patrijarhom Pavlom: u Sremskim Karlovcima 7. svibnja 1991, u franjevačkom samostanu u Slavanskom Brodu 24. kolovoza 1991, te u institutu Bossey blizu Ženeve 23. rujna 1992. (*Irenikon*, 1991, 2, 299 sl., 3, 423 sl. i 4, 580 sl). Posljednji u nizu tih susreta zbio se 17. svibnja 1994. na uzletištu u Sarajevu gdje su se sastale tri delegacije: katolička, predvođena dvojicom kardinala - Kuharićem i Puljićem; srpska pravoslavna, predvođena patrijarhom Pavlom i ruska pravoslavna, predvođena moskovskim patrijarhom Aleksijem II. (Antun Škvorčević, *Katolička crkva u Hrvatskoj i ekumenizam*, BS 1995, 3-4, str. 527-531).

U velik posao naše Biskupske konferencije treba ubrojiti sve što je poduzeto, počevši od manjih inicijativa pa sve do zajednički organiziranoga dušobrižništva za hrvatski katolički narod u iseljeništvu, bilo pečalbarskom bilo trajnom. U svemu tomu posebnu i osobnu zaslugu ima zagrebački svećenik mons. Vladimir Stanković, dakako zajedno s tolikim biskupijskim i redovničkim svećenstvom i laicima socijalnim radnicima. No iza svega su od početka i sve više stajali svi naši biskupi koji su se i pojedinačno istakli u svojim apostolskim posjetima velikim iseljeničkim dušobrižničkim središtima. U tome se osobito istakao u stotinjak svojih posjeta zagrebački nadbiskup kardinal Franjo Kuharić. Svjedočanstvo o tom, bar do godine 1980, pruža nam lijepa spomenica *Katolička Crkva i Hrvati izvan domovine* (Zagreb 1980). Budući će istraživačeli toga područja morati sabrati i sve što je u pojedinim misijama poduzeto i tiskano da se sačuva kršćanska vjera i hrvatski identitet naših ljudi izvan domovine.

Sasvim posebno područje, koje također potpada na svoj način pod naše biskupske konferencije, jest ustanova "Caritas", što i opet premašuje moje mogućnosti istraživanja. A sigurno ima i više drugih inicijativa, osobito nakon 1990, koje će svakako trebati pažljivo i pojedinačno zapisati. Među njima svakako prvo mjesto zauzimaju biskupske poruke prilikom prvih mogućnosti demokratskih izbora i daljnjeg konstituiranja neovisne i samostalne Hrvatske države, a pogotovo poruke i apeli nakon "Bljeska" i "Oluje". Ovamo spada i ustanovljenje Informativne katoličke agencije (IKA) te put ostvarenja katoličke prisutnosti na televiziji i nastojanja oko Hrvatskoga katoličkog radija.

Nakon svega toga preostaje jednak istraživački posao u pojedinim biskupijama, sve do temeljne baze župskog pastorala.

Budući će istraživačelj pokoncilskog zbivanja u nas po svoj prilici zapaziti i različita nutarna strujanja u našem episkopatu, i inače razumljiva i među ljudima visoke duhovnosti. Vjerujem da će se moći ustanoviti i određena različita raspoloženja prema strožim i blažim prosudbama i postupcima, i prema bržim i strpljivijim zahvatima, na što su katkada utjecale i regionalne značajke. Jedno je sigurno: naše Biskupske konferencije postajale su sve važniji forum gdje se sve više razvijao i izražavao kolegijalitet naših biskupa i njihova zajednička suodgovornost - uz onu najneposredniju i neovisnu za svoju biskupiju

- za cijelu stvar Crkve u Hrvatskoj, ili prije za Crkvu u Jugoslaviji. Kroz to sve veće i sve jače zajedništvo naših biskupa raslo je i sve svjesnije i izraženije zajedništvo i svih naših biskupija, Crkve Božje u Hrvata.

Smatram da je u tom zaslužan i sam dugogodišnji predsjednik Biskupske konferencije zagrebački nadbiskup, od 1983. kardinal Franjo Kuharić. Iste godine kada je postao nadbiskupom, 1970., izabran je na pet godina i predsjednikom konferencije, pa uzastopce za daljnja petogodišta, sve do danas. Istina, na taj izvanredan kontinuum utjecale su i izvanjske društvene i političke prilike, i prije i poslije 1990, ali nadasve i sama Nadbiskupova osoba i statura. Osim što je vjerno i strpljivo provodio Koncil u svojoj velikoj nadbiskupiji, on je imao i ima najneposrednije odgovornosti bar za tri važne, iako među sobom različite crkvene ustanove koje se tiču cijele Crkve u nas: Katolički bogoslovni fakultet kojemu je velikim kancelarom, Glas Koncila i Kršćansku sadašnjost. Povijest će pokazati s koliko je istančane, ne uvijek lake, nekada i teške odgovornosti i prema Crkvi i prema ljudima vršio te zadaće pružajući podražaj mnogim i raznolikim pothvatima drugih djelatnika u Crkvi. Nastojao je biti budnim čuvarom nauka vjere, mudrim predstojnikom crkvene discipline i strpljivim ocem, po Augustinovu naputku: "In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas." I sam se donekle o tome izjasnio u tisućitom broju *Glasa Koncila* (1993, 32, 3) i u Kani (1993, 3, 9).⁴

(Nastavak u idućem broju)

---

⁴ Bibliografija kardinala Franje Kuharića donosi njemu posvećeni veliki zbornik radova o 900. obljetnici Zagrebačke biskupije, *Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094-1994*, Zagreb 1995, str. 18-59.